

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

REVUE HELLÉNIQUE
DES DROITS DE L'HOMME

ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

97

2023

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ
ΑΘΗΝΑ-ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

REVUE HELLÉNIQUE DES DROITS DE L'HOMME

REVUE TRIMESTRIELLE
DES LIBERTÉS PUBLIQUES ET DES DROITS SOCIAUX

Ιδρυτής - Fondateur
PETROS J. PARARAS
Vice-Président émérite
du Conseil d'État,
Professeur de droit public

Διατίθενται και οι κάτωθι “Τόμοι εκτός Σειράς”

- I/2003: Κράτος δικαίου και προστατευόμενη εμπιστοσύνη*
II/2004: Δικαιοσύνη και Δικαιώματα του Ανθρώπου
[J. Rawls - J. Habermas] – Το εθιμικό διεθνές δίκαιο
III/2005: Κράτος δικαίου και αρχή της αναλογικότητας (α' μέρος)
IV/2006: Κράτος δικαίου και αρχή της αναλογικότητας (β' μέρος)

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΤΟΜΟΣ XXV

N° 97/2023

Επιστημονικοί Συνεργάτες

Ν. ΑΓΓΕΛΗΣ, δ.ν., Χρ. ΑΚΡΙΒΟΠΟΥΛΟΥ, δ.ν., Β. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ, *πάρεδρος ΣτΕ*, ΧΑΡΑΛ. ΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ, *αναπλ. καθηγητής (Πάτρα)*, ΘΕΟΔ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ, *αναπλ. καθηγήτρια (Αθήνα)*, ΕΥΘ. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ, *σύμβουλος ΣτΕ*, Θ. ΑΡΑΒΑΝΗΣ, *σύμβουλος ΣτΕ*, Δ. ΒΑΝΔΩΡΟΣ, *πάρεδρος ΣτΕ*, Δ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, *πάρεδρος ΣτΕ*, ΣΠ. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ, *επίκουρος καθηγ. Νομικής Αθηνών*, Μ. ΓΑΒΟΥΝΕΛΗ, *λέκτωρ Νομικής Αθηνών*, Γ. ΓΕΡΑΠΕΤΡΙΤΗΣ, *επίκουρος καθηγ. Νομικής Αθηνών*, ΙΩΑΝ. ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ, *αναπλ. καθηγητής (Αθήνα)*, Γ. ΔΕΛΛΗΣ, *επίκουρος καθηγ. Νομικής Αθηνών*, ΙΩΑΝ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *εισηγητής ΣτΕ*, Δ. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗΣ, *πάρεδρος ΣτΕ*, Π. ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ, *επικ. καθηγητής (Αθήνα)*, ΕΛΕΝΗ ΘΕΟΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ, *επίκουρη καθηγήτρια Νομικής ΔΠΘ*, ΓΕΩΡΓ. ΚΑΜΙΝΗΣ, *επικ. καθηγητής (Αθήνα)*, Ι. ΚΑΡΚΑΛΗΣ, *πάρεδρος Ελεγκτ. Συν., διδ. Παντείου*, ΗΛ. ΚΑΣΤΑΝΑΣ, δ.ν., *Νομ. Υπηρεσία Υπ. Εξωτερικών*, Γ. ΚΑΤΡΟΥΓΚΑΛΟΣ, *καθηγητής ΔΠΘ*, ΑΝΤ. ΚΕΧΡΗΣ, *δικηγόρος, δ.ν., ΒΑΣ. ΚΟΝΔΥΛΗΣ, δ.ν., Κ. ΚΟΝΙΔΙΤΣΙΩΤΟΥ-ΚΟΛΛΙΑ, πάρεδρος ΣτΕ*, ΞΕΝ. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ, *καθηγητής Πανεπ. Πελοπ., ΣΤΑΥΡ. ΚΤΙΣΤΑΚΗ, πάρεδρος ΣτΕ, αναπλ. καθηγ. (Πάντειο)*, ΕΙΡΗΝΗ ΚΥΡΙΑΚΑΚΗ, δ.ν., ΣΤΑΥΡ. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ, *πάρεδρος ΣτΕ*, ΗΛ. ΜΑΖΟΣ, *σύμβουλος ΣτΕ*, ΝΙΚΟΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, *εισηγητής ΣτΕ*, ΜΑΡΙΑ ΜΑΡΟΥΔΑ, *δικηγόρος, LLM διεθνούς δικαίου*, Ν. ΜΗΛΙΩΝΗΣ, *σύμβουλος Ελεγκτ. Συν., διδ. πολ. επ., ΙΩΑΝ. ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, εισηγητής ΣτΕ*, Χρ. ΜΟΥΚΙΟΥ, *δικηγόρος, δ.ν., ΜΕΛ. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ, λέκτωρ (Πάντειο)*, Κ. ΜΠΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ, δ.ν., ΔΗΜ. ΜΠΕΛΑΝΤΗΣ, δ.ν., ΟΛΓΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *πάρεδρος ΣτΕ, δ.ν., Χρ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ, εισηγητής ΣτΕ*, ΞΕΝ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, *επικ. καθηγητής (Θεσσαλία)*, ΧΑΡΗΣ ΠΑΠΑΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ, *αναπλ. καθηγητής Νομικής (Κύπρος)*, ΕΥΓ. ΠΡΕΒΕΔΟΥΡΟΥ, *επικ. καθηγήτρια ΑΠΘ*, ΒΑΣ. ΣΑΡΑΝΤΗ, δ.ν., Χρ. ΣΙΤΑΡΑ, *πάρεδρος ΣτΕ*, ΕΥΣΤ. ΣΚΟΥΡΑ, *εισηγήτρια ΣτΕ*, ΑΘΑΝ. ΣΥΚΙΩΤΟΥ, *αναπλ. καθηγήτρια ΔΠΘ*, ΓΕΩΡΓ. ΣΩΤΗΡΕΛΗΣ, *καθηγητής (Αθήνα)*, Μ. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ, *πάρεδρος ΣτΕ*, ΜΑΡΙΑ ΤΕΛΑΛΙΑΝ, *νομ. σύμβουλος Υπ. Εξωτερικών*, ΕΥΑΓΓ. ΤΖΙΡΑΚΗ, *Πάρεδρος ΣτΕ, ΔΜΣ Δημ. Δικαίου*, ΔΗΜ. ΤΟΜΑΡΑΣ, *πάρεδρος ΣτΕ, δ.ν., ΑΛ. ΤΡΑΝΤΑ, διδ. ν., Γ. ΤΡΑΝΤΑΣ, δ.ν., ΜΑΡΑ. ΤΡΙΠΟΛΙΤΣΙΩΤΗ, πάρεδρος ΣτΕ*, ΧΑΡΑΛ. ΤΣΙΛΙΩΤΗΣ, δ.ν., *LL.M. (Heidelberg)*, ΔΙΟΝ. ΦΙΛΙΠΠΟΥ, *επικ. καθηγητής (Κομοτηνή)*, ΑΛΤΑΝΑ ΦΙΛΟΥ, δ.ν., *ερευνήτρια (Heidelberg)*, ΠΗΝ. ΦΟΥΝΤΕΔΑΚΗ, *καθηγήτρια (Πάντειο)*, Ν. ΦΡΑΓΚΑΚΗΣ, *δικηγόρος*, ΒΑΣ. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ, *καθηγητής (Πάντειο)*.

Γραμματεία

ΧΑΡΑΛ. ΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ, ΕΥΘ. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ, ΣΠ. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ, Γ. ΓΕΡΑΠΕΤΡΙΤΗΣ, Γ. ΚΑΤΡΟΥΓΚΑΛΟΣ, ΞΕΝ. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ, Κ. ΜΠΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ, Δ. ΤΟΜΑΡΑΣ, ΒΑΣ. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

Επιστημονική Επιτροπή

Ν. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ, *καθηγητής (Αθήνα)*, Ν. ΒΑΛΤΙΚΟΣ, *πρ. δικαστής ΕΔΔΑ*, ΑΠ. ΓΕΡΟΝΤΑΣ, *αναπλ. καθηγητής (Κομοτηνή)*, Κ. ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ, *ακαδημαϊκός*, ΤΖ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ - ΣΤΡΑΓΓΑ, *καθηγήτρια (Αθήνα)*, ΝΙΚΗ ΚΑΛΤΣΟΓΙΑ - ΤΟΥΡΝΑΒΙΤΗ, *καθηγήτρια (Πάντειο)*, ΑΡΓ. ΚΑΡΡΑΣ, *καθηγητής (Αθήνα)*, Γ. ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ, *ομ. καθηγητής (Αθήνα)*, Φ. ΚΟΖΥΡΗΣ, *καθηγητής (Θεσσαλονίκη)*, ΔΗΜ. ΚΟΝΤΟΓΩΡΓΑ - ΘΕΟΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ, *καθηγήτρια (Θεσσαλονίκη)*, ΣΟΦΙΑ ΚΟΥΚΟΥΛΗ - ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, *δικηγόρος*, Κ. ΚΡΕΜΑΛΗΣ, *καθηγητής (Αθήνα)*, Π. ΛΑΖΑΡΑΤΟΣ, *καθηγητής Νομικής (Αθήνα)*, ΑΝΔΡ. ΛΟΒΕΡΔΟΣ, *αναπλ. καθηγητής (Πάντειο)*, Σ. ΛΥΤΡΑΣ, *καθηγητής (Αθήνα)*, ΑΡ. ΜΑΝΕΣΗΣ, *ακαδημαϊκός*, Γ. ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, *ακαδημαϊκός*, Κ. ΜΑΥΡΙΑΣ, *καθηγητής (Αθήνα)*, ΕΛΙΣ. ΜΠΕΣΙΛΑ - ΜΑΚΡΙΔΗ, *καθηγήτρια (Πάντειο)*, ΑΝΤ. ΜΠΡΕΔΗΜΑΣ, *καθηγητής (Αθήνα)*, ΗΛ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *καθηγητής (Πάντειο)*, ΣΑΒΒΑΣ ΠΑΠΑΣΑΒΒΑΣ, *δικαστής στο ΠΕΚ*, ΠΕΤΡ. ΠΑΡΑΡΑΣ, *αντιπρόεδρος ΣτΕ*, *καθηγητής (Κομοτηνή)*, ΠΡΟΚ. ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ, *καθηγητής (Αθήνα)*, ΣΤ. ΠΕΡΡΑΚΗΣ, *καθηγητής (Πάντειο)*, ΧΡ. ΡΟΖΑΚΗΣ, *δικαστής στο ΕΔΔΑ*, ΕΜΜ. ΡΟΥΚΟΥΝΑΣ, *ακαδημαϊκός*, Ι. ΣΑΡΜΑΣ, *σύμβουλος Ελ. Συν., δ.ν.*, ΕΠ. ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, *ακαδημαϊκός*, ΔΙΟΝ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ, *καθηγητής (Αθήνα)*, ΦΙΛ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, *καθηγητής (Αθήνα)*, ΠΕΤΡΟΣ ΣΤΑΓΚΟΣ, *καθηγητής (Θεσσαλονίκη)*, ΑΝΑΣΤ. ΤΑΧΟΣ, *καθηγητής (Θεσσαλονίκη)*, ΣΤΑΜ. ΤΖΙΤΖΗΣ, *Directeur de recherches CNRS και (Paris II)*, ΣΠ. ΦΛΟΓΑΪΤΗΣ, *καθηγητής (Αθήνα)*, ΑΡΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΑΚΗΣ, *καθηγητής (Κομοτηνή)*, Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, *καθηγητής (Θεσσαλονίκη)*.

Comité Scientifique

FRANCESCO D' AGOSTINO, *professeur (Rome)*, PH. ARDANT, *professeur (Paris II)*, G. COHEN-JONATHAN, *professeur (Paris II)*, JEAN-PAUL COSTA, *juge à la Cour Europ. des Droits de l'Homme*, EMM. DECAUX, *professeur (Paris II)*, FR. DELPÉRÉE, *professeur (Louvain la Neuve)*, *membre de l'Institut de France*, CHANTAL DELSOL, *professeur (Univ. de Marne-La-Vallée)*, PIERRE DELVOLVÉ, *professeur (Paris II)*, THOMAS DOURAKI, *Docteur en droit, conseiller juridique au Ministère de l'Économie nationale (Athènes)*, GUILLAUME DRAGO, *professeur (Paris II)*, LOUIS FAVOREU, *professeur (Aix-Marseille)*, PAULO FERREIRA DA CUNHA, *professeur (Portugal)*, JEAN-FR. FLAUSS, *professeur (Paris II)*, M. FROMONT, *professeur (Paris I)*, YVES GAUDEMET, *professeur (Paris II)*, JEAN GICQUEL, *professeur (Paris I)*, MARY ANN GLENDON, *professeur (Harvard Law School)*, PETER HÄBERLE, *professeur (Bayreuth)*, JOSEF ISENSEE, *professeur (Bonn)*, JEAN-J. ISRAEL, *professeur (Paris XII)*, PHILIP KUNIG, *professeur (Berlin)*, ANDRÉE LAJOIE, *professeur (Montréal)*, PIERRE LAMBERT, *vice - président de l'Institut International des Droits de l'Homme - René Cassin*, MASS. LUCIANI, *professeur (Rome)*, JEAN MORANGE, *professeur (Paris II)*, ALAIN RENAULT, *professeur (Paris IV)*, GEORG RESS, *professeur, juge à la Cour Europ. des Droits de l'homme*, DOM. ROUSSEAU, *professeur (Montpellier I)*, CHRIST. STARCK, *professeur (Göttingen)*, FR. SUDRE, *professeur (Montpellier)*, PAUL TAVERNIER, *professeur (Paris Sud)*, FR. TERRÉ, *professeur, membre de l'Institut de France*, MICHEL TROPER, *professeur (Paris X)*, M. VERPEAUX, *professeur (Paris I)*, JOSÉ WOEHLING, *professeur (Montréal)*, ELIS. ZOLLER, *professeur (Paris II)*, MANFR. ZULEEG, *professeur (Frankfurt am Main)*.

Direction

ANT. BREDIMAS, P. PARARAS, EP. SPILIOPOULOS
PHIL. SPYROPOULOS, SP. FLOGAΪΤIS

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Έκδοση/διαχείριση

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ Α.Ε. – ΑΘΗΝΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Γραφεία Αθήνας

• Ιπποκράτους 23, Τ.Κ. 10679, τηλ.: 210 33.87.500 - fax: 210 33.90.075

Γραφεία Θεσσαλονίκης

• Φράγκων 1, Τ.Κ. 54626, τηλ.: 2310 535.381 - fax: 2310 546.812
• Εθνικής Αμύνης 42, Τ.Κ. 54621, τηλ.: 2310 244.228-9 - fax: 2310 244.230

<http://www.sakkoulas.gr> • info@sakkoulas.gr

Ετήσια συνδρομή

Φυσικά πρόσωπα 75 €, Εταιρίες 120 €

Φοιτητές / Δικαστές / Ασκούμενοι 55 €, Συνδρομή εξωτερικού 140 €

Τιμή τεύχους: 25 €

ISSN: 1108-4456 Κυκλοφορία: 3μηνιαία

Κείμενα για δημοσίευση (δισκέτα και δύο τυπωμένα αντίτυπα), καθώς και βιβλία ή ανάτυπα για παρουσίαση αποστέλλονται στη διεύθυνση: Πέτρος Ι. Παραράς, Πατησίων 67, 104-34 Αθήνα, τηλ. 210 8210840 ή στο e-mail: libertas@otenet.gr

Τα αποστέλλόμενα κείμενα δεν επιστρέφονται

REVUE HELLÉNIQUE DES DROITS DE L'HOMME

Édition plurilingue

Éditeur: SAKKOULAS PUBLICATIONS S.A.

23, rue Ippokratous, GR-10679 Athènes

tél.: +30 2103387500 • fax: +30 2103390075

<http://www.sakkoulas.gr> • e-mail: info@sakkoulas.gr

Manuscrits et livres doivent être adressés à:

Petros Pararas, professeur de droit public

67, rue Patission, Athènes (104-34), Grèce. Tél.: 210 8210840 • FAX: 210 8234085

e-mail: libertas@otenet.gr

© Petros J. Pararas

Σύντμηση για παραπομπές: ΔΤΑ Ν° 97/2023, σελ.

Cette REVUE peut être citée: RHDH Ν° 97/2023, p.

Περιεχόμενα – Table des matières

I. Μελέτες

- 535** ΣΙΜΟΣ ΜΗΝΑΪΔΗΣ *Η απαγόρευση της δουλείας στο Σύνταγμα του Αστρους (1823). Διακόσια χρόνια από τη θέσπιση ενός ορόσημου για την ελευθερία του ανθρώπου.*
- 561** ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΓΕΡΟΝΤΑΣ *Το δικαίωμα της αναφοράς. Το άρθρο 10 του Συντάγματος.*
- 619** ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΑ Α. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ *Περιορισμοί στο δικαίωμα της ελεύθερης, απόρρητης επικοινωνίας. Επίκαιρες σκέψεις για ένα διαχρονικό δίλημμα.*
- 665** ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ-ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΤΣΙΚΑΣ *Η ελαστική πρόσληψη του εννόμου συμφέροντος από το ΣτΕ και ο λαϊκιστικός συνταγματισμός.*

II. Επίκαιρα θέματα

- 685** ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ *Παρατηρήσεις πάνω στα θεσμικά δεδομένα της Συνθήκης της Λωζάνης για τις Μειονότητες. Η Συνθήκη της Λωζάνης δεν είναι νομικώς δυνατό να αναθεωρηθεί.*
- 699** ΝΕΣΤΟΡΑΣ Ε. ΚΟΥΡΑΚΗΣ *Μελέτη Μελετόπουλου: Παναγιώτης Κανελλόπουλος. Ο πολιτικός, ο διανοούμενος και η εποχή του.*
- 703** ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΡΑΝΤΑΣ *Michael Walzer. Στη σκιά του θεού: Η πολιτική στην εβραϊκή Βίβλο.*

III. Γνωμοδότηση

- 711** ΑΡΧΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ *Απαλλαγή μαθητών από τη συμμετοχή σε μαθήματα (Γνωμοδότηση 2/2022).*

IV. Βιβλιογραφία

- 723** *Α' Κριτικά Σημειώματα – Recensions*
ΚΩΣΤΑΣ ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα (Πέτρος Ι. Παράρας).*
LEA BOSCH, *Die Minderheitsregierung im Regierungssystem des Grundgesetzes (Γιώργος Τράντας).*
- 727** *Β' Παρουσιάσεις Βιβλίων*

97

2023

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Εκ των περιεχομένων

ΣΙΜΟΣ ΜΗΝΑΪΔΗΣ, Η απαγόρευση της δουλείας στο Σύνταγμα του Άστρους (1823).

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΓΕΡΟΝΤΑΣ, Το δικαίωμα της αναφοράς.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΑ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ, Περιορισμοί στο δικαίωμα της ελεύθερης και απόρρητης επικοινωνίας.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ-ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΤΣΙΚΑΣ, Η ελαστική πρόσληψη του εννόμου συμφέροντος από το ΣτΕ.

ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ, Παρατηρήσεις πάνω στα θεσμικά δεδομένα της Συνθήκης της Λωζάνης για τις Μειονότητες.

ΝΕΣΤΟΡΑΣ ΚΟΥΡΑΚΗΣ, Ο Μελέτης Μελετόπουλος για τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΡΑΝΤΑΣ, Michael Walzer, Στη σκιά του Θεού: Η πολιτική στην εβραϊκή Βίβλο.

ΑΡΧΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ, Απαλλαγή μαθητών από τη συμμετοχή σε μαθήματα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ
ΑΘΗΝΑ - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

© 2023

05-32-065

ISSN: 1108-4456